

NYITRAI ENDRE

Az interoperabilitási e-nyomozás alapjai¹

A hazai szakirodalom szerint a kriminalisztika belső rendszere két fő ágra bontható: általános (kriminalisztikai elmélet, krimináltechnika, krimináltaktika, a kriminalisztika története, kriminálstratégia) és különös részre (kriminálmetodika), azonban mindkét részhez kötődik a bűnügyi szolgálati ismeretek – titkos információgyűjtés.² Az elmúlt években (évtizedekben) újabb területek jöttek létre, fejlődtek ki, így a kriminalisztika általános és különös része tovább bővíthető.

Fontosnak tartom a titkos információgyűjtés és az elektronikus nyomozás (a továbbiakban: e-nyomozás) létjogosultságát kiemelni és elhelyezni a kriminalisztika rendszerében. A titkos információgyűjtés szerepét, önállóságát a kriminalisztikán belül már több kriminalista kiemelte, és utalt kulcsfontosságú szerepére. A titkos információgyűjtés nélkül a felderítés sok esetben (például a kiemelt, súlyos ügyekben, a szervezett bűnözés vagy a terrorizmus elleni küzdelemben) szinte lehetetlen lenne, vagy akadályokba ütközne, ami szintén veszélyeztetné az eredményes nyomozást, ezért fontos szerepet kaphatnak a különleges eszközökkel titokban, konspiráltan beszerzett információk, amelyek később, a bizonyítás során bizonyítékként jelenhetnek meg. A titkos eszközök, erők és módszerek alkalmazása nélkül előfordulhat, hogy lehetetlenné válik egyes kiemelt bűncselekmények felderítése és bizonyítása, valamint az elkövetők felelősségre vonása. A társadalom védelme indokolja a bűncselekmény felderítését, az elkövető felkutatását.

A technikai fejlődés eredménye az úgynevezett „okos” elektronikus eszközök, továbbá a digitalizálás megjelenése az egészségügyben vagy a közigazgatásban. Az elektronikus eszközök használata nélkül már el sem tudnánk képzelni a mindennapjainkat, az egészségügyet és a közigazgatást sem. Bárhová megyünk a világban, elektronikus-digitális nyomokat hagyunk magunk után, s mivel ezek életünk részévé váltak, segítik a napi tevékenységün-

¹ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, *A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés* elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kiemelt Kutatóműhely keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

² Balláné Füstzer Erzsébet – Lakatos János: A kriminalisztika ágai, belső rendszere, tudományos kapcsolatai. In: Lakatos János (szerk.): *Kriminalisztika I. A kriminalisztika egyes elméleti kérdései*. Rendőrtisztai Főiskola, Budapest, 2012, 41. o.

ket. Az elektronikus térben való szűrő-kutató tevékenység csaknem nélkülözhetetlen a bűnüldöző szervek munkájában.

A titkos adatgyűjtés, kriminalisztikai nyomozás, e-nyomozás

A hatósági adatgyűjtés formája nyílt és titkos is lehet.³ Fontosnak tartom a 2017. évi XC. törvény előtti titkos információgyűjtési metódusok ismertetését, kiemelve létjogosultságát a kriminalisztikán belül. A titkos információgyűjtést és a titkos adatszerzést gyakran operatív kriminalisztikaként vagy a titkos felderítés kriminalisztikájaként is emlegetik. A bűnügyi titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés – összefoglalón: operatív kriminalisztika vagy a titkos felderítés kriminalisztikája – nyílt szabályozásával⁴ felvetődik a kérdés, hogy ez önálló tudomány-e, vagy a kriminalisztika része.⁵ A titkos információgyűjtés ajánlásainak elhelyezése a kriminalisztikán belül a rendszerváltozás után vált aktuális feladattá, mivel korábban minősített normákon alapult.⁶ A titkos felderítés kriminalisztikája olyan területe a kriminalisztikának, amely a titkos információk keletkezésének törvényszerűségével és a megszerzésük, valamint az ajánlások kidolgozásával foglalkozik.⁷ A titkos felderítés kriminalisztikájának tárgya a titkos információgyűjtés, illetve a titkos adatszerzés, amelynek célja annak eldöntése, hogy szükséges-e a nyomozás formális megindítása, illetve hogy a vádemelés megalapozására elegendő információ várható-e.⁸ A titkos információgyűjtés az egyik nézőpont szerint a kriminalisztika általános és különös részében helyezhető el.⁹ A titkos információgyűjtés során egyes krimináltechnikai, -taktikai és -metodikai ajánlások speciális alkalmazásáról beszélhetünk, és ez adja a kriminalisztikával va-

3 Fenyvesi Csaba: A védő és a titkos adatgyűjtés. *Belügyi Szemle*, 2001/11., 66. o.

4 A titkos információgyűjtést a rendőrségi, a titkos adatszerzést a büntetőeljárás törvény kodifikálta.

5 Ballané Füstzer Erzsébet – Lakatos János: i. m. 49. o.

6 Katona Géza: A kriminalisztika belső tagozódása. In: Bócz Endre (szerk.): *Kriminalisztika I.* BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, 63. o.

7 Finszter Géza: A titkos felderítés kriminalisztikája. In: Tóth Éva – Belovics Ervin (szerk.): *A büntetőeljárás segédtudományai I.* Pázmány Press, Budapest, 2015, 133. o.

8 Finszter Géza: A titkos információgyűjtés szabályozása a hatályos jogban. In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok 37.* Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2000, 101–122. o.

9 Lakatos János: A kriminalisztika. A titkos információgyűjtés – a bűnügyi szolgálati ismeretek. In: Ballané Füstzer Erzsébet – Kunos Imre – Lakatos János: *Bevezetés a kriminalisztikába. Egyes kriminalisztikai tételek és kérdések.* Rejtjel Kiadó, Budapest, 1999, 24–26. o. [Kriminalisztikai jegyzetek és tanulmányok]

ló kapcsolat alapját.¹⁰ Katona Géza álláspontja, hogy a magyar kriminalisztikai szakirodalomban megjelentek olyan célkitűzések, amelyek a titkos információgyűjtésnek a kriminalisztikai rendszerbe történő integrálását célozták meg. Ez egyrészt a tudományág egysége, másrészt a „*gyakorlati bűnüldözési tevékenység törvényessége szempontjából fontos*”. A tudományos feldolgozás szükségességét alátámasztja a titkos információgyűjtéssel, a titkos adatszerzéssel összefüggő társadalmi megítélés és a szervezett bűnözéssel összefüggő érdekviszonyok megváltozása.¹¹ Bócz Endre a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés keretében alkalmazott taktikai módszereket tárgyaló ismeretanyagot a krimináltaktika sajátos területének tekinti.¹² Véleményem szerint a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés (összefoglalóan titkos adatgyűjtés) a kriminalisztika önálló részének tekinthető, amely a kriminalisztika általános és különös részében foglal helyet.

Fontos azonban kiemelni, hogy a büntetőeljárásról szóló 2017. évi CX. törvény (a továbbiakban: új Be.) a kérdéses témakörben jelentős változásokat vezetett be, mivel az új szabályozás megszünteti a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés kettőségét. A titkos információgyűjtés és adatszerzés eszközeit és módszereit egységesen szabályozza a törvény. Az új Be. egyik legfontosabbnak tekinthető újítása a *bűnüldözési célú titkos információgyűjtés szabályainak a büntetőeljárásba integrálása*, amellyel a büntetőeljáráson kívüli és a büntetőeljárás keretében folytatott *titkos információszerzés szabályozásának elkülönüléséből fakadó gyakorlati, jogalkalmazási probléma elháríthatóvá válik*.¹³

A kriminalisztikai gondolkodás elemei (jogi normákhoz kötött; rekonstruktív gondolkodás; verziók alkalmazása; logikai módszerek; intuíció és fantázia; empátia; kételkedés; ügýtípusismeret, tapasztalatok; kollektív bölcsesség; önértékelés; véletlen) már a büntetőeljárás megkezdése előtt is érvényesülhetnek, amikor a rendőrség a bűncselekmény elkövetésének megelőzése céljából titkos információgyűjtést folytat, vagy amikor a büntetőeljárás az előkészítő eljárással megindul. Az említett kriminalisztikai gondolkodás elemeit szem előtt tartva, valamint az új Be. rendelkezéseit elemezve (illetve a titkos információgyűjtés és a titkos adatszerzés kettőségének a meg-

10 Balláné Füsster Erzsébet: Kriminalisztikai ismeretek. NKE Szolgáltató Kft., Budapest, 2014, 11. o.

11 Katona Géza: A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok. Gondolatok a 21. század kriminalisztikájáról. BM Kiadó, Budapest, 2002, 119–122. o.

12 Bócz Endre – Finszter Géza: Mi a kriminalisztika? In: Bócz Endre: Kriminalisztika joghallgatóknak. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 13–14. o.

13 A 2017. CX. törvény indoklása. <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/4/id/A1700090.TVI/Ir/chain39>

szűnésével, a nyomozást megelőző eljárási szakasz bevezetésével) felvetődik a kérdés, hogy a kriminalisztikai szempontból definiált *nyomozás* fogalom – mint megismerő tevékenység – kiegészíthető-e újabb fogalmi elemekkel. A kriminalisztikai nézőpontból elfogadott fogalmak alapján a nyomozás

- a *múltbeli releváns esemény igazságnak megfelelő rekonstruálására* és az eljárási célok elérésére irányuló sokoldalú szellemi és gyakorlati tevékenység, amely a szükséges és lehetséges cselekvések tervszerű, tudatos, a vonatkozó eljárási szabályoknak megfelelő végrehajtása útján valósítható meg¹⁴;
- a *múltban lejátszódott esemény rekonstruálására irányuló* sokoldalú szellemi és gyakorlati tevékenység, amely a vizsgált eseményre vonatkozó eljárási céloknak és szabályoknak megfelelően a szükséges és lehetséges cselekvések tervszerű és tudatos végrehajtásával az objektív igazság megállapítására irányul.¹⁵

A kriminalisztikai értelemben vett nyomozási fogalmak legtöbbször a múltbeli releváns esemény megismerését és rekonstruálását emelik ki, ami helytálló, de kiegészíthető azzal, hogy a *nyomozás kriminalisztikai nézőpontból a jelenben zajló és a jövőben elkövetni kívánt esemény megismerésére irányuló tevékenység is*. A sorozat-bűncselekmények (például gépjárművek eltulajdonítása) esetén a kriminalisztikai alapkérdésekre alapozva – a tervezés és az elemző-értékelő tevékenység nyomán – a bűncselekménnyel kapcsolatba hozható személyek figyelemmel kísérhetők (megfigyelhetők). Továbbá a nyomozó hatóság célja az *érintett személyek tettenérése, elfogása, azonosítása és az általuk a jövőben megvalósítani kívánt események (bűncselekmények) megghiúsítása, illetve a kimenetelének a befolyásolása*.¹⁶ Az új Be. 215. § (7) bekezdése alapján „a *leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv a bűncselekmény megszakítása, a bűncselekmény elkövetőjének azonosítása, illetve a bizonyítás érdekében az információ forrásának leplezésével a leple-*

14 Balláné Füstner Erzsébet – Lakatos János: A nyomozás, a felderítés és a bizonyítás. In: Lakatos János (szerk.): *Kriminalisztika I. A kriminalisztika egyes elméleti kérdései*. Rendőrtisztviselői Főiskola, Budapest, 2012, 97. o.

15 <http://ibolyatibor.atw.hu/Sajat/11.doc>

16 A bűncselekmény-sorozat megszakítása, felderítése és az elkövetők leleplezése érdekében kriminalisztikai csapda mint adatgyűjtési módszer alkalmazható (például csapdagépkocsi telepíthető). Az adatgyűjtés során megismerhetjük egyrészt a múltbeli releváns eseményt (például ha az adatgyűjtésig ismeretlen volt az elkövetési mód és az elkövetésben részt vevő személyek) vagy a különleges eszköz használatával (telefonlehallgatással) a folyamatban lévő bűncselekmény elkövetésének, vagy a jövőben tervezett bűncselekménynek a részleteit.

zett eszköz alkalmazásával érintett személlyel valótlán vagy megtévesztő információt közölhet. Az információ továbbításához a leplezett eszközök alkalmazására feljogosított szerv titkosan együttműködő személyt is igénybe vehet.”¹⁷ A törvény indoklása kiemeli, hogy „...a törvény emellett új eszközként határozza meg a megtévesztő információk közlését, amelynek alkalmazását szigorú tilalmak keretei között teszi lehetővé. A törvény által meghatározott tilalmak egyrészt biztosítják a tisztességes eljárás garanciális folytatását, másrészt azt hivatottak megakadályozni, hogy a leplezett eszköz a bizonyítást ne torzítsa. Hangsúlyozni kell továbbá, hogy a leplezett eszközök alkalmazásának általános szabályai ebben az esetben is irányadók, azaz a megtévesztő információk közlése nem járhat az alkalmazás céljához képest aránytalan és szükségtelen következményekkel...”

Véleményem szerint a jelenlegi 215. § (7) bekezdése szükséges és elengedhetetlen, de kiegészítésre szorul, mivel a „*valótlán vagy megtévesztő információ*” közlésével egyrészt sérülhet a tisztességes eljárás, másrészt a bizonyítás torzulhat, ha „*a valótlán vagy megtévesztő információ*” a bűnügyre vonatkozó adatokra épül. Álláspontom szerint kizárólag csak olyan valótlán információ közölhető, amely nem függ össze az üggyel, nem tartalmaz téves információt a bűnügyre (a rendelkezésre álló adatokra) vonatkozóan, és az adatszolgáltató nem szerez tudomást arról, hogy az adott bűnügyre irányult az adatgyűjtés. Nem szabad befolyásolni a kérdéses üggyel kapcsolatban az adatszolgáltatót, mivel a befolyásoló, megtévesztő információknak rengeteg negatív hatásuk lehet: a bűncselekmény felderítése megakadhat; hamis nyilatkozattételre készítheti az adatszolgáltatót, és megnehezítheti nyilatkozata ellenőrzésének lehetőségét. A keletkezett információ hatással lehet a bizonyítási eljárásokra, amely során szintén hamis adatok születhetnek, és összeállhat egy olyan hamis adatokra épülő bizonyítási láncsorozat, amely látszatra azt mutatja, hogy a hamis adatok megfelelnek a valóságnak. Befolyásolják a látottakat, a hallottakat; olyan információ rögzítésére kerülhet sor, amelynek tartalma nem felel meg a valóságnak, ez pedig justizmordhoz is vezethet. Szükséges lenne az új Be. 215. § (7) bekezdését kiegészíteni azzal, hogy a büntetőeljárás során keletkezett (rendelkezésre) álló adatokkal összefüggésben valótlán vagy megtévesztő adatokat nem közölhet.

¹⁷ Míg a 215. § (8) szerint a (7) bekezdésben meghatározott leplezett eszköz: terhelt vagy tanú kihallgatása, illetve bizonyítási cselekmény során nem alkalmazható; nem tartalmazhat a törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet; és nem valósíthat meg fenyegetést vagy felbujtást, továbbá nem terelheti az érintett személyt annál súlyosabb bűncselekmény elkövetése irányába, mint amelyet eredetileg elkövetni tervezett.

A kriminalisztika struktúráját nagymértékben befolyásolják a technikai változások, a digitális adatok, az interoperabilitási e-nyomozási ismeretek. Napjainkat erősen jellemzi az elektronikus eszközök használata, ezek igénybevételével „elektronikus, digitális nyomokat” hagyunk magunk után. A „digitális nyomok” verziók felállításához, nyomozási cselekmények fogantatásához vagy azok elősegítéséhez vezethetnek. A kriminalisztika új ágazattal bővíthető – figyelembe véve a tudomány és a technika fejlődését –, mégpedig az ügynevezett raszternyomozással (kriminalisztikai interoperabilitási e-nyomozási) ismeretekkel, amely általános és különös részi tartalommal bír (táblázat).

A kriminalisztika ágai

Kriminalisztika	
Általános rész	Különös rész
Krimináltechnika Krimináltaktika Kriminálstratégia	Kriminálmotodika
(bűnügyi szolgálati ismeretek) Raszternyomozás (e-nyomozási ismeretek)	

Az interoperabilitási e-nyomozás a kriminalisztika új kutatási területének is tekinthető. Az interoperabilitás eddig a Netzsaru vonatkozásában valósult meg. Jelenleg az interoperabilitási e-nyomozás alapjáról, a raszternyomozásról beszélhetünk.¹⁸ Az interoperabilitási e-nyomozás keretében meg kellene teremteni az átjárhatóságot a közigazgatási, egészségügyi, pénzügyi, elektronikus hírközlési, illetve egyéb nyilvántartások között, így a nyomozó részletes dokumentumot kapna az ellenőrzésben érintett személy kapcsán keletkezett elektronikus adatokról. A rövid idő alatt beszerzett információ egy láncfolyamatot, információáradatot indíthatna el.

Az interoperabilitás a különböző informatikai rendszerek együttműködésre való képességét jelenti.¹⁹

Az e-nyomozás azt jelenti, hogy a nyomozó hatóság a közvetlenül vagy a közvetetten elérhető adatbázisokból kér információt a felderítés és a bizonyít-

¹⁸ Az interoperabilitás, az adatbázisok közötti átjárhatóság megteremtéséhez nemcsak eljárásjogi garanciákat, illetve kriminalisztikai ajánlásokat kell megfogalmazni, hanem informatikailag is meg kell teremteni a szükséges háttérbázist. Az e-nyomozás célja, hogy minél több elektronikus információt rövid idő alatt el lehessen érni, erőfeszítés nélkül, ehhez egy virtuális tér létrehozása szükséges.

¹⁹ <https://fogalomtar.aek.hu/index.php/Interoperabilit%C3%A1s>

tás érdekében, amikor is taktikai ajánlásokat alkalmaz a nyomozás sikeressége érdekében.

A közvetlenül elérhető nyilvántartások olyan nyilvántartások, amelyekbe a nyomozó hatóság tagjainak joguk van belépni, és a rendszerbe bármikor lehetséges a belépés anélkül, hogy megkereséssel kellene fordulni a nyilvántartást létrehozó – természetes vagy jogi – személyhez. A közvetetten elérhető nyilvántartások olyan adatbázisok, amelyekhez a nyomozó hatóság (rendőrség) tagjainak nincs belépési jogosultságuk, így az adatbázisban rögzített információkat külső megkeresés útján érhetik el.

A nyilvántartások jelentősége a nyomozásban

Sallai János szerint a világ összekapcsoltságából adódóan felerősödik, valamint folyamatosan új lehetőségek előtt áll a szervezett bűnözés, amelynek az a célja minél rövidebb idő alatt a lehető legtöbb, anyagi haszonszerzés céljára használható adat megszerzése különböző módon. Így a XXI. század globalizált világában a bűnüldözés kockázatok és próbatételek előtt áll. A globalizáció főbb jellemzői közé tartozik például a világ összekapcsoltsága, az információs és kommunikációs technológiák fejlődése, gyorsulása. A Föld bármely részén tartózkodó személy könnyedén elérhető a mobiltelefon, illetve az internet segítségével. A legtöbb embernek van telefonja, laptopja, internet-összeköttetése, amelyen keresztül pénzügyi és hivatali ügyeit és vásárlásait intézi. Ugyanezek a felületek azonban egyben a bűnözés melegágyai is. A technikai eszközök jelentős segítséget nyújtanak a szervezett bűnözői köröknek a céljaik eléréséhez.²⁰

Sallai János véleménye nem vitatható. A bűnüldöző szerveknek azonban lépést kell tartaniuk a bűnözéssel. Szintén a lehető legrövidebb idő alatt kell megszerezni a (digitális) adatokat a felderítés és a bizonyítás érdekében. Több mint két évtizede egyeztetések zajlanak a világban az igazságügyi informatikai vizsgálatokkal kapcsolatos szabványkövetelmények kialakítása tekintetében, továbbá a papíralapú nyomokat felváltják az elektronikusak.²¹

A bűnözés elleni küzdelem nélkülözhetetlen forrásai az adatbázisok. A digitális világ robbanásszerű fejlődése során rengeteg elektronikus információ

20 Sallai János: A globalizáció rendészeti kihívásai. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok A változó rendészet aktuális kihívásai című tudományos konferenciáról. Pécs, 2013, 38–39. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV.]

21 Fenyvesi Csaba: A digitális adatok jelentősége a kriminalisztikában. Jura, 2016/2., 52–53. o.

keletkezett. A bűnözők által elkövetni kívánt bűncselekmények és a terrorizmus terjedésének megelőzéséhez, a bűnszervezetek felderítéséhez elengedhetetlen a nyilvántartásokban szereplő információk feldolgozása, elemzése és értékelése. A digitális ismeretek hiányában az állam védelmi feladata és működtetése nehezen kivitelezhető, ehhez megfelelő információkra, ismeretekre van szükség, ami hatékony fellépést tesz lehetővé a bűnözéssel szemben.

A kriminalisztikai információ aktuális problémái című tanulmányukban Julian Vlagyimirovics Szolopanov és Szemen Szemjulovics Ovcsinszkij már a hetvenes évek elején említést tesznek a kriminalisztika és az informatika kapcsolódásáról és az így létrejött ismeretkomplexumról, a kriminalisztikai informatikáról mint önálló tudományágról.²²

Tremmel Flórián már 1974-ben megfogalmazta, hogy „*aligha kétséges, hogy éppen a kibernetikai módszerek és eszközök felhasználása lesz a jogtudományok és a bűnügyi tudományok fejlődésének egy fő mozgató rugója*”²³. Több év elteltével a feltételezés beigazolódott: az informatika valóban meghatározó szereplővé vált a bűnözés elleni küzdelemben. A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának büntetőjogi tanszéke – a Magyar Tudományos Akadémia Pécsi Bizottsága és a Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság támogatásával – 1974. április 25–27. között egy kerekasztal-konferenciát szervezett, amelyen Déri Pál kifejtette, hogy a nyomozó folyamatosan harcol az információvesztés ellen, azonban a küzdelemben nagy segítséget nyújthat a gépi adattárolás és annak elmélete, az informatika. Déri álláspontja szerint az integrált bűnüldözés elősegítheti a nyomozás hatékonyságát (például az utazó és városi bűnözőkkel szemben), mivel a helyi információk mellett fel kell használni központi számítógépekben tárolt információt is.²⁴ Déri már 1971-ben megfogalmazta a számítógép és a nyilvántartások fontosságát. Álláspontja, miszerint „*minél gazdagabb »adatbankokat« hozunk létre, annál kevesebb feladat marad a hagyományos nyomozói munka számára, illetve több idő jut a kriminalisztikai gondolkodásra [...]*”²⁵ helytálló. A nyilvántartások hozzásegíthetnek a bűnelemzéshez, a nyomozás megtervezéséhez és a verziók pontosításához.²⁶

22 J. V. Solopanov – S. S. Ovčinskij: A kriminalisztikai információ aktuális problémái. IX. Nemzetközi Kriminalisztikai Szimpózium. Berlin, 1973. február 5–10. Belügyi Szemle, 1973/7., 34. o.

23 Tremmel Flórián: Az információ kriminalisztikai szerepéről. Belügyi Szemle, 1974/11., 60–61. o.

24 Uo.

25 Déri Pál: A nyomozás-szervezés korszerűsítésének távlatai. Belügyi Szemle, 1971/7., 30. o.

26 Bócz Endre – Finszter Géza: A rendészeti adatkezelés és a bűnügyi nyilvántartási rendszer. Rendészeti adattárak, gyűjtemények. In: Bócz Endre: Kriminalisztika joghallgatóknak. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008, 274. o.

A bűnözői körök kihasználják a digitális technológia vívmányait, ezért a kriminalisztikának folyamatosan nyomon kell követnie a technikai változásokat, valamint dolgoznia kell a megelőző és felderítő eszközökön. Az internet kommunikációs eszközzé vált a szervezett bűnözők és a terroristák számára.²⁷ A bűnözés különböző formái kevésbé függenek bizonyos földrajzi területektől (például számítógépes bűnözés).²⁸ Egyre inkább növekszik a virtuális térben létrejövő bűnözői csoportok száma.²⁹ A kormányok, a bűnüldözés, az akadémiai kutatók és a kiberbiztonsági szakemberek felhívják a figyelmet arra, hogy a bűnözői csoportok egyre inkább részt vesznek a digitális bűnözésben, az elkövetői csoportok kiterjesztik a tevékenységüket a digitális világra.³⁰ A szervezett bűnözés, illetve a terrorizmus elleni küzdelemben fontos szerepet tölt be a digitális felderítés, és a digitális adatoknak a bűnüldözés érdekét is szolgálniuk kell.³¹ A világot a technológiai átalakulás jellemzi, több milliárd ember használja az internetet mint infokommunikációs infrastruktúrát, továbbá üzleti tevékenységet is folytatnak. Még a kormányok is kapcsolatba kerülnek egymással, ezért fontos a kiberbiztonság, a biztonságos internet megteremtése is. Mindez műszaki és egyben politikai kezdeményezéseket is követel.³²

Ahhoz, hogy a kriminalisztikai gondolkodás betölthesse szerepét, nem elegendő annak ismerete, hogy léteznek különféle nyilvántartások. Azt is tudni kell, hogy azokból mit lehet lekérni. A digitális adatok nélkülözhetetlenek a kriminalisztikai alapkérdések megválaszolásához. A digitális adatokkal végzett vizsgálat (elemző-értékelő tevékenység) során rekonstruálni lehet a bűncselekményeket, így választ kaphatunk a *mi történt?* kérdésre is.³³ Fontos

27 Friedrich W. Korkisch: Organized crime, the enlargement of the EU, and the public. AARMS, vol. 4, no. 2, 2005, p. 358.

28 Fredrik Fors – Dan Hansén: Pressured to learn? Swedish police experiences of curbing organized crime. Journal of Scandinavian Studies in Criminology & Crime Prevention, vol. 15, issue 1, 2014, pp. 19–20.

29 Anita Lavorgna – Anna Sergi: Serious, therefore Organised? A Critique of the Emerging “Cyber-Organised Crime” Rhetoric in the United Kingdom. International Journal of Cyber Criminology, vol. 10, issue 2, 2016, pp. 170–175.

30 Roderic Broadhurst – Peter Grabosky – Mamoun Alazab – Brigitte Bouhours – Steve Chon – Da Chen: Crime in Cyberspace: Offenders and the Role of Organized Crime Groups. Working paper, 15. 05. 2013, pp. 19–20.

31 Marcus K. Rogers – Kate Seigfried: The future of computer forensics: a needs analysis survey. Computers & Security, no. 23, 2003, pp. 12–16.

32 Aaron Kleiner – Paul Nicholas – Kevin Sullivan: Linking Cybersecurity Policy and Performance. Microsoft Corporation, 2013, pp. 3–27.

33 Eoghan Casey: Digital Evidence and Computer Crime, Forensic Science, Computers and The Internet. 3rd Edition. Maryland, 2011, pp. 14–26.

a tudásanyag folyamatos bővítése, a tudományos-technikai követelmények, eredmények feldolgozása.

Raszternyomozás

Napjainkat már elképzelni sem tudnánk számítógép nélkül. A rendvédelmi szervek a nyomozás folyamán beszerzett adatok egy részét rögzítik (az erre vonatkozó jogszabályi felhatalmazások alapján), nyilvántartják, mint ahogy az egyén esetén az egészségügyi intézmények, vagy akár a pénzforgalmi adatokat rögzítő számlavezető bankok.

A nyomozó hatóság munkáját, illetve a nyomozás eredményességét (a nyomozási feladatok végrehajtását) nagymértékben befolyásolja, hogy milyen mennyiségű és minőségű adatok állnak rendelkezésre. A raszternyomozás továbbfejlesztése következtében az adatbázisok közötti átjárhatóság és az együttműködés kiépítésével, valamint a taktikai ajánlások megfogalmazásával beszélhetünk interoperabilitásról.

Hazánkban a raszternyomozás keretében csak egyes adatbázisokat tud közvetlenül elérni a nyomozó hatóság tagja, így adatelemző munkát csak részben tud közvetlenül végezni.³⁴ A szervezett bűnözői körök legtöbbször a konspiráció következtében utolérhetetlenek, de elektronikus nyomot azért hagynak maguk után, így elengedhetetlen a raszternyomozás jelentőségének, ismeretanyagának elsajátítása és a hiányzó jogszabályi környezet megalkotása.

Ha szeretnénk elhelyezni a raszternyomozást az adatgyűjtés rendszerében, a helye a meglévő adatgyűjtési módszerek körében lenne, a puhatolás, a környezettanulmány, a megfigyelés, a lakosság bevonása az adatgyűjtésbe, a kriminalisztikai csapat és a megkeresés mellett. Bár így elég szűk kategóriáról beszélhetünk, hiszen az adatgyűjtés magában foglalja a nyomozást az elrendeléstől egészen az iratismertetésig.

A jövő nyomozását jelenti az e-nyomozás, mivel így idő takarítható meg. Az íróasztal mögül gyorsan és könnyen, számítógépen keresztül lehetne információhoz jutni, az információáradat felgyorsulna, és a tudásra jutó adatok elősegítenék a kriminalisztikai gondolkodást.

³⁴ Az új Be. a kérdéses témakörben jelentős változásokat hoz, mivel az új szabályozás logikus rendszerbe helyezi a büntetőeljárás során eljáró szervekre irányadó ágazati jogszabályokban szabályozott adatgyűjtő tevékenységet, továbbá a megkeresést. 2017. évi XC. törvény indokolása a büntetőeljárásról. <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/4/id/A1700090.TVI/lr/261>

Egyetértek Fenyvesi Csaba álláspontjával, amely szerint a raszternyomozás fogalma, illetve ismérvei a hagyományos nyomozási módszerektől a következők alapján különböztethetők meg: „*adattárakban való olyan keresést, kutatást jelent, amely mintegy szitaként (magyarosan raszterként, azaz hálóként) működik és a bűncselekményekhez kötődő lehetséges elkövetőket tudja kigyűjteni, leszűkíteni, akár egyetlen személyre is. A hagyományos nyomozási módszerektől három ismérv különbözteti meg:*

- 1. a számítógépes keresést, kutatást adattárakban (nem az utcákon, nem a határoknál stb.) folytatják,*
- 2. a kutatás rendőrségi-bűnügyi adatokon túlmenően más nyilvántartásokra is kiterjed,*
- 3. meghatározott személyek után nyomoznak, akik bizonyos kritériumoknak megfelelnek. (A kiválasztott személyek semmit nem sejtenek arról, hogy adatellenőrzés alatt állnak.)”³⁵*

Véleményem szerint a raszternyomozás olyan adatgyűjtési módszer, amelynek során a kutatás közvetetten vagy közvetlenül elérhető adatbázisokban történik, és az elektronikusan rögzített adatok a nyomozás előbbre vitelét szolgálhatják. Az adatok többsége azonban a felderítést, és nem a bizonyítás tárgyát képezi, amely irányulhat ismert vagy ismeretlen személyazonosságú egyénekre.

A raszternyomozás szinte korlátlan lehetőséget ad a bűnüldöző szolgálatnak, de az elmúlt években a személyes adatok védelmére hivatkozva szót emeltek ellene. A World Trade Center elleni 2001. szeptember 11-i merénylet óta azonban előtérbe került az alkalmazása.³⁶ A nyilvántartásokban rögzített adatok a személy megismeréséhez szükséges információkat tartalmazhatnak (például a Netzsaruban rögzített iratban, szakértői véleményben, a személy jellemére vonatkozó információ felhasználható a kihallgatási taktika kialakításában), vagy olyan adatokat, amelyek a nyomozási cselekmények végrehajtásához szükségesek (például a házkutatás esetén az ingatlan-nyilvántartás Takarnet rendszerének segítségével az objektum alaprajza alapján meghatározhatók a behatolás lehetőségei).

³⁵ Fenyvesi Csaba: Kriminálisztika, In: Tremmel Flórián: Bűnügyi nyilvántartás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2009, 236. o.

³⁶ Fenyvesi Csaba: A bűnmegelőzés és a Határőrség. In: Hautzinger Zoltán (szerk.): Tanulmányok a Határőrség szerepe a bűnmegelőzésben című konferenciáról. Pécs, 2003, 183. o. [Pécsi Határőr Tudományos Közlemények II.]

A szerb nyomozó hatóság megkülönbözteti az úgynevezett pozitív vagy negatív raszterkeresést. A pozitív megerősítheti, hogy kik azok a személyek, akik elkövetőként számításba jöhetnek bizonyos jellemzők alapján (például ha a közlekedési baleset helyszínéről az elkövető egy ritka típusú gépkocsival menekül, akkor az ilyen járművek vezetői potenciális elkövetőként szóba kerülhetnek, amit ellenőrizni kell), míg a negatív raszterkeresés egyes személyi köröket kizár.³⁷

Az interoperabilitás és az e-nyomozás

A szervezett bűnözésnek a bűnözésen belüli részaránya nem elhanyagolható, továbbá a szervezett bűnözés területén jelentős látencia vélelmezhető. *Az adatbázisokban folytatható információszerző tevékenység megkönnyítené a szervezett bűnözés elleni küzdelmet*, lehetővé válna a büntetőeljárásban szereplő személyek, tárgyak felkutatása, kihallgatása, bizonyítási eszközök beszerzése, értékelése, a nyomozási feladatok elvégzéséhez szükséges adatok összegyűjtése, a nyomozási tervben foglaltak (például nyomozási cselekmények, verziók ellenőrzése) végrehajtása.

A bizonyítást mint átfogó megismerési folyamatot is megkönnyíti az informatikai eszközök használata. Jelenleg a nyomozó hatóságnak írásos megkeresést kell küldenie egyes nyilvántartást vezető szervekhez (például pénzügyintézetek) annak érdekében, hogy megtudja, rögzítettek-e olyan elektronikus adatot (információt), amely a nyomozás eredményességéhez hozzájárulna. Ezt az adatgyűjtési módszert, amikor a nyomozó adatbázisból kér információt, raszternyomozásnak nevezik. A válasz megérkezése azonban több napot is igénybe vehet, ezzel veszélyeztetve a nyomozás kimenetelét is. A papíralapú ügyintézés nehézségeit – a nyomozás hatékonysága szempontjából – a digitális ügyintézés tudja áthidalni. Egy olyan koncepció kialakítása szükséges, amellyel a nyomozó hatóság kihasználhatná a nyilvántartási rendszer lehetőségeit. Elengedhetetlen a hatékony nyomozás érdekében az adatbázis kínálta lehetőségek kihasználása, amivel a nyomozó hatóság időt nyerne, valamint az eddigi legalább nyolc-, legfeljebb harmincnapos határidőkorlát nélkül gyorsabban jutna a releváns adathoz, és így javulna a nyomozás eredményessége. A felvetődő idővesztés is alátámasztja az elektronikus nyomozás alapjainak lefektetését, és meggyorsítja az adatok áramlását.

³⁷ Aleksandar Bošković – Zoran Pavlović: Special Evidentiary Actions in the Function of Combating Organized Crime in Serbia. *Journal of Eastern European Criminal Law*, no. 1, 2015, pp. 52–53.

Az új tudományos eszközök és módszerek lehetővé teszik a megismerés tételeinek fejlesztését, az e-nyomozás továbbfejlesztését, amelynek az elektronikus közigazgatás és az elektronikus egészségügy mintájára kellene felépülnie.

Interoperabilitás figyelhető meg a Netsaru programban is, mivel a nyomozó az adatbázisba történő belépése után bármelyik nyomozás (büntetőeljárás) irataiba betekinthez, illetve adatot vihet fel (belépési jogosultságtól függően) anélkül, hogy az ügy előadóját személyesen vagy írásban meg kellene keresnie. Azonban az adatbázisok közötti interoperabilitás megteremtése számos akadályba ütközik, ez legtöbbször az *adatok háttérkörnyezetéből*, valamint a *nem egységesen értelmezett adatformátumokból* adódik. *Szükséges lenne a kommunikációs rendszerek összekapcsolása (egy központi adatbázis létrehozása), ez számos akadályba ütközhet az információs interoperabilitás hiányában.* Az információs interoperabilitás *„különböző szereplők kölcsönös képessége információk közös értelmezésén alapuló, a hatékony együttműködéshez szükséges cseréjére”*, tágabb értelemben magában foglalja a környezeti jelenségek, hatások azonos módon történő értelmezését is.³⁸ A nyomozás megköveteli a különböző forrásokból származó információk felhasználását, összekapcsolását, ennek alapvető feltétele az adatbázisok közötti információcsere interoperabilitása. *A rendészeti (bűnügyi) nyilvántartásoknak, informatikai rendszereknek kompatibiliseknek, interoperábilisoknak kellene lenniük a közigazgatási és egészségügyi informatikai rendszerekkel*, illetve meg kellene felelniük az interoperabilitás követelményrendszerének.

*Napjainkban a szervezett bűnözés elleni küzdelem, illetve a terrorizmus elleni védelem egyre inkább függ a rendelkezésre álló információktól, valamint az informatikai rendszerektől. Bár az informatikai támogatás színvonala javul, ezzel párhuzamosan egyre nagyobb gondot okoz az informatikai rendszerek közötti információcsere, információmegosztás.*³⁹ Egyes szükséges információk *különböző szervezetek* különböző informatikai rendszereinek egymástól eltérő adatbázisaiban állnak rendelkezésre, és legtöbbször ezek az informatikai rendszerek nem képesek horizontálisan (azonos szinten lévő szervezetekkel), vagy vertikálisan (helyi, regionális vagy központi szervekkel) *információt cserélni, így a szükséges információk nem jutnak el az érintett szervhez*, vagy csak késve, más úton. Továbbá az egyes szervezeteknél keletkező, terrorista személyre, bűnszervezetre vonatkozó információ nem

³⁸ Munk Sándor: Katonai informatikai rendszerek interoperabilitásának aktuális hadtudományi kérdései. MTA doktori értekezés, 2007, 41. o.

³⁹ Uo. 100. o.

mindig jut el a másik szervhez, valamint az egyes államoknak olyan bünszervezetre vagy terrorizmusra vonatkozó nyilvántartásaik vannak, amelyeket a másik állam nem ér el.⁴⁰ Az ilyen akadályok leküzdéséhez együttműködés lenne szükséges, amelynek előfeltétele lenne a nyilvántartási rendszerek között az interoperabilitás megteremtése, azaz egy interoperabilitási stratégia megalkotása.

Az e-nyomozás megvalósulásával a nyomozó hatóság közvetlenül hozzáférhetne a különböző intézmények adatbázisaihoz, mintha nála keletkezett volna az információ.

A bűnözés ellen a klasszikus módszerekkel csak részben lehet küzdeni, tehát új e-nyomozási ismeretek kidolgozására van szükség. A korszerű nyomozás megköveteli, hogy a digitalizált információ elérhető legyen a nyomozó hatóság tagja számára, ami egy információs lánc kialakításához, körforgásához járulhat hozzá, és a cseréjével elősegíti a kriminalisztikai gondolkodást. Továbbá leküzdí a személyforrásoknál felvetődő veszélyt, az idő múlását, amely az emlékképek halványulásához vezethet.

Összegzés

A bűnözői kör tagjai által elkövetett bűncselekmények, illetve egyéb bűncselekmények nyomozásakor segítségül szolgálhatnak az e-nyomozási ismeretek. Ha a nyilvántartásokat nem használja a bűnüldöző szerv, mert például nem ismeri azoknak a tartalmát, akkor adatvesztés állhat be, amely kockázati tényezőként a nyomozás eredményességét veszélyezteti. Ezért lenne fontos az adatbázisok teljes körű használata, illetve a gyakorlati gondolkodás formálása, valamint ajánlások megfogalmazása. Az így beszerzett információk elősegíthetik például az eljárási cselekmények (vagy különleges eszközök, mint például a lehallgatás) bevezetését, valamint a kényszerintézkedések végrehajtását, továbbá fontos szerepet képviselhetnek a kriminalisztikai gondolkodásban, illetve a verziók felállításában.

⁴⁰ Uo.